

שבת טיש

מתוך סדרת ספרי "שבת טיש"

ספורים ואגדות פנינים ופרפראות מדות והליכות

פנינים

בא אלי פרעה (י, א) - אם תוסיף את מספר האותיות בא שהוא בגימטריה 3, אל השם פרעה, יצא 358 = נחש" (החיד"א)

ואת-אתתי אשר-שמתי בם (י, ב) - תחלה נפרע הקב"ה באלהי מצרים, שנאמר: "ובכל-אלהי מצרים אעשה שפטים". ומרמז בתבת ב"ם ראשי תבות באלהי מצרים. (מגדנות)

ראו כי רעה נגד פניכם (י, י) מביא רש"י מדרש אגדה, כוכב אחד יש ששמו רעה, ופרעה ראה באצטגנינות כוכב דם עולה והוא עון העגל. וזה מרמז בתבות ראו כי רעה, שהן ראשי תבות: פוכב אחד יש ושמו רעה, ראה עון העגל. (מגדנות)

כי ממנו נקח לעבד אתה' אלקינו (י, כו) - ממנו אותיות ממוז, לרמז לאדם שיש לו להשתמש במקומו לעבד את ה' אלקינו ולקיים בו צדקה ומעשים טובים. (הכין עזרא)

באזני העם וישאלו איש מאת רעהו (יא, ב) - ראשי תבות ואברהם, לרמז לדברי רש"י: "שלא יאמר אותו צדיק אברהם 'ועבדום וענו אותם' קנים בהם, 'ואחריכּו יצאו ברבש גדולי לא קנים בהם". (שמנה לחמו)

הוא לבדו יעשה לכם (יב, טז) - מכאן רמז לימי בדי"ו שלא יחול בהם פסח לעולם. לבדו ראשי תבות לא בדי"ו. (דעת זקנים)

מה העבדה הזאת לכם (יב, כו) - בהגדה של פסח נאמר פסוק זה על הבן הרשע, שאמר לכם ולא לנו. ורמז לזה, כי תבות אלו בגימטריה 634 כמנין זה בן הרשע. (מגדנות)

קומו צאו מתוך עמי (יב, לא) - הצד"י דגושה, שפרעה קרא בחזקה שיצאו מצרים. וראשי התבות קומו צאו הן ק"ץ, לרמז שהגיע קץ גלות מצרים אחר 190 שנה. (שפתי כהן)

תורה אחת יהיה לאזרה ולגר הגר (יב, מט) - ראשי תבות אליהו. לרמז, שלעתיד לבוא כשיבוא אליהו ותבוא הגאולה, תהיה תורה אחת בישראל בלי מחלוקת. (שמנה לחמו)

ספורים בפרשה

ויהי חשך על-ארץ מצרים וימש חשך (י, כא)

אמרו חז"ל, שבששת ימי מפת חשך מתו הרשעים שבגם ישראל ונקברו בלי ידיעת המצרים, שלא יאמרו שבגם ישראל לקו. פעם, נודע לרבי חיים מצנז על יהודי אחד שהסיג את גבול רעהו ושכר את בית המזיגה שהלה היה חוכר בקביעות, לאחר ששלם מחיר גבוה יותר ממנו. קראו רבי חיים אליו והוכיחו על מעשהו הנפשע, אך מסיג הגבול הצטדק וטען שהחוכר הקודם הוא רשע ופושע ישראל ומצוה לקבר אותו. אמר לו רבי חיים: "מי אמר לך שמצוה היא לקבר את הרשע? אם מצוה היא, מדוע נאמר על עם ישראל שהיו עירם ועריה ביציאת מצרים, ורק בזכות דם פסח ודם מילה נגאלו, והלא היתה להם המצוה של קבורת המתים במפת חשך? ומכאן ראה, שאין קבורת הרשעים מצוה". בסיומו את תוכחתו, צוה עליו רבי חיים להשיב את החכירה לחוכר הקודם, כדי שלא יבלע לו. מספר, שפאשר שמע זאת רבי ברוך מגורליץ בנו של רבי חיים מצנז, הגיב ואמר בחריפות בדרבו: "אמנם אין מצוה לקבר רשעים שכבר מתו כמו שהיה במצרים, אולם מצוה לקבורם חיים..."

ולכל בני ישראל לא יחריץ-קלב לשנו (יא, ז)

המגיד מדבנא, רבי יעקב קרניץ, נודע בדרשותיו הנלהבות ובמשלים הקולעים ששלב בדבריו. פעם נקלע לקהלה רפורמית בגרמניה והתבקש לשאת דברים בפני קהל המתפללים, אך ראשי הקהל התנו עמו שלא לשלב בדרשתו פסוקים, אלא לענגם במשלים ומעשיות בלבד. נענה המגיד ואמר: "מעשה במלמד דרדקי שיצא לטיל עם תלמידיו שהצטיינו בלמודם. טרם יצאו, אמר להם המלמד שאם יתקלו בדרךם בכלבי חיות, אין להם מה להתירא מהם, כי סגלה גדולה היא לומר את הפסוק 'ולכל בני ישראל לא יחריץ-קלב לשנו' ושוב לא תהיה לכלבים שליטה עליהם. עברה שעה קלה ולפתע התנפל עליהם עדר של כלבים עזי נפש שנבחו עליהם בגיחות רמות וחרצו עליהם שני טרף. נשא המלמד את רגליו ונמלט מן המקום, וכל התלמידים ברחו בעקבותיו. כשהגיעו למקום מבטחים, תמחו התלמידים בפני רבם על שלא השתמש בסגלה שנתן להם ולא קרא בקול את הפסוק להברחת הכלבים, ובמקום זאת ברח בפתח ואימה. הצטדק המלמד ואמר: 'צודקים אתם תלמידים יקרים, אולם מה היה בכחי לעשות? הרי הכלבים לא הניחו לי אפילו לומר פסוק אחד...'"

והיה לאות עלי-ידכה ולטוטפת בין עיניך (יג, טז)

אחד ההבדלים בין תפלין של ראש שהן כנגד המוח לשל יד שהן כנגד הלב, שבראש ישנן ארבעה בתים וארבע פרשיות נפרדות, ואילו בתפלין של יד יש רק בית אחד וכל הפרשיות נכתבות יחד. נתן ללמד מכאן מוסר השכל גדול, שבענינים הנוגעים בראש, בדיעות ושיטות שונות, מותר להיות חלוקים זה מזה, בדברי חז"ל כשם שאין פרצופיהם שווים כך אין דעותיהם שוות. אולם בעניני היד, כאשר מדבר במעשים ופעולות, אז צריכים להיות באחדות זה עם זה ולפעול יחד להגדיל תורה ולהאדירה, לקדש שם שמים.

היה היה

ולמען תספר באזני בנה

עם הסתלקותו של רבי משה ליב מססוב לעולם שכל טוב, נותר בנו רבי יקותיאל שמלקא יתום צעיר לימים ללא אב ומורה דרך. לאחר שעברו עליו פמה שנים ועמד על דעתו, החל רבי יקותיאל שמלקא לכתת את רגליו במסע בין צדיקי הדור, כדי לקבל לקח מפייהם והדרך בעבודת ה'. תחלה, פנה אל זקן צדיקי הדור, ה"אזהב ישראל" מאפטא, וכאשר שמע הצדיק כי בנו של רבי משה ליב מססוב קרב ובא אל מעונו, קם ממקומו ברב חרדה, לבש את בגדו המיוחד לראש חודש, צוה להעמיד פסא מכבד בסמוך לבסאו, ואף להעלות נרות ולערוך שלחן פראוי לאורח הדגול.

כשנכנס רבי יקותיאל שמלקא וראה את כל החרדה שחרד ה"אזהב ישראל" לכבודו, לא ידע את נפשו ועמד נבדד ותוהה. כשראהו הצדיק מאפטא במבוכתו, נענה ואמר לו: "תנוח דעתך, אורח יקר. דע לך שאת כל הכבוד הזה לא עשיתי אלא בשביל אביך הצדיק רבי משה ליב, שרק בזכותו זכיתי להתקרב ולעבד את ה' באמת ובתמים", והוא החל לגולל את קורותיו בימי צעירותו עד שהפך לאחד מתלמידיו של הרבי ר' אלימלך מליז'נסק.

בעודו אברך צעיר בשנים, כבר התפרסם ה"אזהב ישראל" בגאון אדיר ובקי בכל חדרי תורה ותהי ראשית רבנותו בקהלת קולבסוף. שם ישב על מי מנוחות והתמסר כל כולו ללמוד התורה בהתמדה נפלאה, כשאין לו אלא דל"ת אמות של הלכה ולמוד התורה. יום אחד, התדפקו על דלתו שני אורחים בלתי מקרים, אנשים של צורה אשר הפרת פניהם ענתה בהם כי אינם יהודים פשוטים. מהר הרב להכניסם לביתו ונכבדם במאכל ומשקה, כדי להשיב את נפשם משלטול הדרך. לאחר זמן מה, החלו השנים לשוחח ביניהם בענינים נסתרים והרב פנה לתלמודו כמקדים ימיו. מדי פעם הגיעו לאזניו קטעי אמרות ודבורים שמימיים שבפי האורחים, אולם הוא לא שם לבו אליהם והפטייר לעצמו: "אני אין לי עסק בנסתרות, אלא רק בתורת ה'". שעות ארוכות עברו עליהם, הוא עסוק בתורתו והם עסוקים בשיחותיהם העמוקות ברוי תורה ואש מלהטת סביבם. בתחלת הלילה, הוא עלו שני האורחים על יצועם שהכין להם המארח, ועם חצות הלילה השכימו לעסק בתורתם ועבדו עד עלות השחר, כאשר מנגד ישב הרב ועסק בתורתו בדרכו הוא, אך מדי פעם הפנה אָזְנו לשמע את דבריהם המעלפים בפסירים. השחר עלה והאנשים נפרדו לשלום ופנו לדרךם.

הגיעה עת התפלה, וכאשר החל ה"אזהב ישראל" את התפלה, חש לפתע אור גנוז במדעיו ואוירה עלאית מעטרת את סביבו, תופעה שלא הספין לה מעולם. תפלתו הייתה בהתעלות עצומה מעין עולם הבא, והוא הבין שהענין קשור להופעתם של צמד האורחים בביתו, אולם זהותם לא הייתה נהירה לו. גם בשעת הלמוד שלאחר התפלה חש הרב בהארה נפלאה, והוא החל להתחרט ולהתנחם מדוע לא ביר את זהות האורחים ולא תהה על קנקנם בראוי. ימים חלפו וזכרם של שני האורחים לא מש מלבו של הרב, אולם לא עלה בידו לברר את זהותם.

לאחר כשבועים, התעמק הרב בסנה סבוכה ואמץ אל כל חושיו כדי למצא מסלה בדרך העקלקלה. מרב התאמצות עלו אגלי זעה במצחו, והוא הסיר מעל ראשו את פובעו הרבני ואת מעילו העליון ויצא אל מרפסת ביתו כדי לשאף אויר ולסדר את מחשבותיו בענין הסודר את מוחו. בעודו עומד בחוץ, קלטו אזניו אופני מרפבה שעברה ברחוב הסמוך. להפתעתו, גלה בה את שני האורחים הנסתרים שהתארחו במעונו זה מכבר. בחץ מקשת יצא הרב מביתו, החל לרדף אחר המרפבה והשיגה אחר עמל רב. "שלום עליכם, אורחים נכבדים!" קרא אל המרפבה ובקש מהעגלון להאט את נסיעתו. "האם אוכל לכבד אתכם בדבר מה?" שאל הרב והלכו נענו בחיוב ובקשו לקבל ממנו מיני מאפה לסעד את לבם. מרב התלהבות, לא זכר ה"אזהב ישראל" כי מכהן הוא קרב בישוראל ועומד הוא עתה ברחובה של עיר ללא מנגעת וללא מלבוש עליון, אולם הוא לא חש מאומה, אלא רץ אל חנות הסמוכה, רכש שם מיני מאכל וחיש מהר חזר אל המרפבה. אך לצערו גלה, כי זו לא נותרה במקומה אלא הפליגה לדרךה.

על אחר חזר הרב לביתו, נטל בחפזה את פובעו ומעילו, טליתו ותפיליו, נפרד ממני ביתו והחל לרוץ אל הדרך הראשית היוצאת מן העיר. לאחר שעה ארפה של ריצה בהולה, עלה בידו להשיג את העגלה ולאחר הפצרות רבות, נערתו הצדיקים להעלותו עמם ולצרפו לנסיעתם. בהמשך המסע, עזרה המרפבה באחד הנפירים הסמוכים, שם ירדו הנוסעים לתפלה ולאחר מכן בקשו מהרב לחזור לביתו, אלא שהוא התחנן על נפשו להרשות לו להתקרב אליהם וליהנות מזיונם. אולם השנים סרבו ואמרו: "רואים אנו את מסירות נפשך, אולם עליך לנסע אל חצר הקדוש בליז'נסק לשאב מברו של הרבי ר' אלימלך, ושם תמצא את אשר אותה נפשך".

"מי היו שני האורחים המפלאים שהתארחו במעונו?" סיים ה"אזהב ישראל" מאפטא את ספורו באזניו של רבי יקותיאל שמלקא מססוב, "היו אלו הצדיקים המפורסמים רבי לוי יצחק מברדיטשוב ואביך רבי משה ליב מססוב. בזכותם זכיתי להתקרב ולחסות בצל כנפיו של הרבי ר' אלימלך וליהנות מזיו אורו, ועכשו תבין מדוע בה הרבה אני מכבדך בזכות אביך הצדיק".

מאורות

הגאון רבי חיים פפואי זצ"ל
ליום ההולאה י"ב בשבט שצ"א

מגדולי פוסקי ההלכה בדורו ומחכמי מצרים הנודעים, נולד באלג'יר למשפחה שמוצאה מספרד ונלתה משם בגזרות קניא. למד בגולה מפי רבי יצחק בירב, פנארה בנו של רבי יעקב מחדש הסמיקה, ויש אומרים שהאריז"ל היה רבו בנסתרו. עמד בקשרי הלכה עם רבני דורו וכתב תשובות רבות שנותרו בכתב יד מאות בשנים, ורק לאחרונה התפרסם חלק מהם. נדפס גם ספרו "באור החיים" דרושים ובאורים על התורה, ונותרו ממנו כתבי יד רבים, בהם פרוש על המכילתא, קצף דרשות ותשובות בהלכה. חייו היו רצופים יסורים ותלאות ובמשך שנים נדד בין ערי מצרים. לעת זקנותו חלה ומאור עיניו נלקח ממנו. החלו פחותי העם לרנן אחריו שנטל שחד בדיון ולכן התעורר פני שגאמר "כי השחר פגור פקחים", ויש שמשמע זאת רבי חיים, עלה אל בימת בית הכנסת וקרא: "אם נטלתי שחד, יקטמו עצמותי ולא אוכל לרדת מהבימה. אולם אם חף מפשע אני, יהי רצון שתפקנה עיני וידעו בלם כי יש אלקים שופט צדק ואמת". נעשה לו גם ומאור עיניו שב בבתחלה, ומאז חתם שמו: "ה' נפי חיים פפואי", והאחרים הוסיפו לשמו את התואר "בעל הנס". מרן החיד"א מעיד, שראה את התימותיו בשעה שהיה מאור עינים והאותיות לא היו נהירות, אולם לאחר שהתפקח חזר לכתב בראוי. קברו בקהיר קיים עד היום ורבים נהגו להשתטח ולצק שמן על מצבתו, ואף מסלמים באו לשם, בשכונת היהודית עומד עד היום בית כנסת שנקרא על שמו.

יוסיף דעת

המכה השמינית הייתה מכת ארבה, בה אכלו החגבים את עשב השדה ולא נותר כל ירק בעץ ובעשב השדה בכל ארץ מצרים. לדעת האבן עזרא, משת הארבה גם בגבול ישראל וגם הם סבלו ממכה זו וגם שאר המכות היו אצלם, אולם הרמב"ם מפרש שכל המכות לא באו על ישראל חוץ ממכת כינים, אך לא ציערו אותם, וכך משמע ממדרשי חז"ל שכל המכות לא באו על ישראל. מדוע נעשו המצרים בארבה? מבואר במדרש "מפני ששמו את ישראל זורעי חטים ושעורים, לפיכך הביא עליהם ארבה ואכלו כל מה שורעו להם ישראל". בשעת המכה, המליחו המצריים חגבים רבים לאכילה, אולם כאשר התפלל משה להסיר את המכה, פרחו גם החגבים המלווחים ולא נותר מהם זכר, ובמדרש ביארו זאת על פי הפסוק: "לא נשאר ארבה אחד", שאפילו מה שהיו בקדירות וחביות מלווחות, פרחו והלכו להם. הרמב"ם מביא בשם רבנו חננאל, שמא שהתפלל משה להסיר את מכת הארבה ממצרים ועד היום הזה, מעולם לא נכנסו החגבים למצרים. עשרה מיני חגבים בתנ"ך: ארבה, בטי, זמ, חב, הנבל, חסיל, חרול, ילק, קלעם, צלצל. כאשר החגבים מתאגדים ללהקות גדולות, הם נקראים 'ארבה'. לחגב אין דם רק לתלוחות ולכשרו אין דין של בשר וחלב. החגב אינו זקוק לשחיטה ולכן הוא מוזכר בתורה לאחר דיני דגים שגם הוא אינם נשחטים. בגמרא מובא, שהקב"ה ברא לו קרינים רכות, מפני שעיניו תלויות בקרניו ואם תישברנה קרנותיו בהיותו בין העצים, יסתאם. הוא נחשב סימן קללה שמוק לשדות, ונחלקו חכמים אם מברכים על אכילתו. על גופו של הארבה מסומן האות ח' ומובא במדרש הגדול שהוא כד לרמו שהוא חילו של הקב"ה. שנאמר "אשר אכל הארבה היקל והחטיל והגם חילי הגדול אשר שלחתי בקם". הארבה כשר לאכילה, אולם המסורת ליהיו החגבים הכשרים המותרים רק בתימן ובצפון אפריקה, ושם היו אוכלים אותו צלי ומבושל, וה"אור החיים" הקדוש אסר את אכילתם.

השמר לך אלתספך ראות פני

פניני אור החיים

מדברי האור החיים הקדוש על הפרשה

ולמען תספר - אכן פנתת הכתוב הוא, כי בא ה' להודיע כי אין תכלית התנהגות בהקצת האותות בקרבך לעשות נקמה בפרעה, אלא לתקן האותות שהם עקר האמונה בלב ישראל, כדי שיהיה רשום בל ישיבך לנצח, כי כשיהיה בקרבך של פרעה יהיה בזכרון בני ישראל לעולם ועד, והתנהג על דרך אומרים ז"ל במסכת חלין בדיו בן פקועיה, כי אם יהיו בו שני דברים המפלאים יהיה מזרז תמיד וכשיקרא שאוכלו בלא שחזקה לא יחשדוהו, כי מזרז הוא ביניהם, כי תהי תמימי מדבר דכדי אינשי. והנה באמצעות הפלא שפלאי ה' להודיעם כי הוא שולט ברוח ובמים ובקפץ ובבעלי חיים ובאש ובאוויר וכדומה אין זה מספיק שיזכר הדבר בתמידות לעולם לתקן האמונה, אלא באמצעות היות הפלאה שניה, כי פלאי ה' להרע את פרעה ועבדיו להשקותם כוסות לענה, מה שלא היה בן לכל גוי:

ולכל בני ישראל וגו' - עוד נתפון לרמז לו, כי דקא במקום שיהיו כל בני ישראל, פרוש, כלם יחד יהיו ישראל, לא יחריץ כלל וגו', זה לך האות כי אין זו אמת. אבל אם לא יהיו כל בני ישראל ויהיה ביניהם איש מצרי, יחריץ כלב לשונו. הא למדת, כי יראה שם משחית, והתנהג פזה לומר לו כי לא תועיל ערמה לבכורות להקלט, שהגם שיתחבאו הבכורות המצרים בין ישראל לא יקלטו באמצעות זה, וכן אמרו ר"ל:

בעבור זה - אולי שרמז בתבת זה י"ב מצות הרשומים בנה הפסח, ג' דברים פסח מצה ומרור, והנהגה זו ימי החג, וקדוש יום א' וב' הרי י"ב כמספר ז"ה, והוא אומרו בעבור זה עשה וגו', והגם שז' ימי החג לענין תר"י מצות אינם נמנים לז' מצות:

דברי הימים

יציאת מצרים היתה בט"ו בניסן שנת ב'תמ"ח, לאחר 210 שנה של גלות מצרים, במקום 430 שנה שהיו צריכים להיות במצרים, והקב"ה הוציא אותם לפני זמנם וחישב את השנים מאז ברית בין הבתרים, ומניין 400 שנה הוא מאז לידת יצחק.

השעבוד החל לאחר פטירת לוי בן יעקב בט"ו בניסן ג'ש"א, שהאריך ימים יותר מכל אחיו שבטי ישראל ונפטר בהיותו בן 137 שנה. מטטירתו עד יציאת מצרים היו 117 שנה, מתוכן היו 31 שנות שעבוד לפרעה, ומאז לידת מרים היו 86 שנות עבודת פרך, שנקראה על שם שמאז לידתה מיררו המצריים את חיי אבותינו במצרים.

בי' בניסן שחל בשבת קודש, נצטוו בני ישראל להכין שה לקרבן פסח, והמצריים רצו להורגם מפני שהכבשים היו האלילים שלהם, ובני ישראל ניצלו בדרך נס, ולכן נקראת אותה שבת 'שבת הגדול'.

י"ד בניסן חל באותה שנה ביום רביעי, ובו ביום שחטו את קרבן הפסח. ביום רביעי בלילה בחצות, היתה מכת בכורות ותהי הצעקה בכל ארץ מצרים. למחרת, ביום חמישי בבוקר, יצאו בני ישראל ממצרים בעצם היום הזה ביד חזקה.

פרעה שלח עם בני ישראל שומרים, וכשהללו חזרו וסיפרו לו שבני ישראל לא חוזרים למצרים, יצא לרדוף אחריהם ובליל היום השביעי של חג הפסח, שחל בליל יום רביעי כ"א בניסן, הגיעו המצריים לים סוף ועמדו כל הלילה כדי להיחלם עם ישראל. נחשון בן עמינדב קפץ הראשון למים ואחריו שאר השבטים, ולדעת רבי מאיר קפץ שבטו של בנימין הראשון לים, ואז וכו' לנס קריעת ים סוף ובבוקר אמרו את שירת הים.

פקח גדול היה ר' מנחם דוד הסוחר וממחה גדול בהנדסה ובתכנון בניה. על בנייתם של מבנים רבים פקח ר' מנחם דוד ואת מלאכתו בצע בזהירות מרבית, ביצעו פי אתריות גדולה מטלת על כתפיו. לדיוקו ונסיונו הרב יצאו מוניטין ורבים העדיפו לשכר את שרותיו בתכנון ופקוח מפעלים, ומוכן גם שהתשלום על עבודתו היתה יקרה אך כדאית.

יום אחד, נגבה שמועה לאזניו של המהנדס היהודי, כי הצאר ניקולאי מבקש להקים גשר רחב ומדים בקרפוז של אחת מערי רוסיה, וכל מי שרואה את עצמו מתאים לעבודה רבת הקף זו, זכאי לנסות לגשת אל המכרז הפומבי ולהציע הצעה משלו. הזוכה המאשר יקבל לידיו את התפקיד הנכסף לפקח על עבודת הקמת הגשר גדל הממדים ויוכל להשליש בכיסו סכום גדול בסיום העבודה. נכנס ר' מנחם דוד לעיני הקורה, ברא אצל יודעי דבר על תהליכי רשום המכרז, אסף נתונים וחקר אודות הצאר ותכניותיו, ולבסוף נגש בלב הולם אל המכרז.

דאגה עמקה לזוהר את ר' מנחם דוד, ביצעו פי עליו לעמד מול הצאר העריץ ששמו בלבד הטיל חלוקה בלב רבים מבני המדינה. מפרסם היה המכרז, באשר סימו להקים את אחד הגשרים הגדולים ברוסיה והצאר הגיע לבדק מקרוב את הגשר ומדת חזקו. הצאר היה בקי בעצמו בתכנון ובניה ולאחר שבדק את הגשר החדש, הביע את התפעלותו מיפיו של הגשר כמו גם חזקו ויציבותו, והוא הזמין את המהנדס אל ארמונו כדי לקבל ממנו מדליה אישית פאות הוקרה. בפיק ברפים עמד המהנדס אל מול הצאר ופחד אימים אפף את פלו. הגיעו הדברים עד פדי בך, שהאיש אבד את יכלת הדבור שלו מרב אימה משתקת ומאז הפך לאלם עד סוף ימיו.

את כל זאת ידע ר' מנחם דוד, אולם לצד זאת ידע גם, כי עתיד הוא להרויח הון רב מבצוע המלאכה הנדרשת, ולכן החליט להגיש את הצעתו. לא עברו ימים קרבים ור' מנחם דוד התבשר כי הצעתו מצאה חן בעיני הצאר ויועציו, ומלאכת הקמת הגשר הוטלה על שכמו. החל ר' מנחם דוד במלאכתו בקדחתנות, כגם סביבו פועלים מנסים רבים, שרטט תכניות ומפות מפרטות, רכש את חמרי הגלם הנדרשים והפריזקט יצא לדרך.

עברו חדשים מספר, העבודה מתנהלת בקצב מזרז לשביעות רצונו של ר' מנחם דוד, אך כשבדק יום אחד את התכניות ואת הגשר שהלך וקדם עור וגידיים במהירות, חשכו עיניו. התברר, כי בלי משים טעה טעות חמורה ואם הגשר ימשיך להבנות על פי התכנית הקיימת, אזי קריסתו היא ענין של זמן. עמודי התוך לא יוכלו לשאת את המשא הכבד של הגשר ובכרות הימים הוא עלול לפל תחתיו.

"מה עושים עתה?" הוגיע ר' מנחם דוד את מוחו לשוא. "אם אבקש עתה לשנות את תכנית הגשר, עלול הצאר להרגני או לשלחני לארץ גזרה, ואם אמשיך בעבודה, הסכנה פפולה ומכפלת". הסתובב ר' מנחם דוד בפחד ודאגה ולא ידע את נפשו מרב מבוכה.

"למה נפלו פניך?" התענין אחד מידידיו, שראה את פניו ואת וגונו של ר' מנחם דוד. "הגשר עלול לפל והוא עלול להפיל גם אותי עמו", השיב ר' מנחם דוד וגולל לידידו הטוב את עסק הביש של הגשר ובניתו. ידיו היה מחסידיו של רבי ישראל מסטולין, ועל אחר הציע להברו לנסע אל רבו ולספר לו על צרתו הגדולה. הרעיון היה נראה מפרך מעקרו בעיניו של ר' מנחם דוד, שהרי מה לו לרבי עם תכניות בניה והנדסה? אולם בטובע הנאחז פקש נסע אל הרבי וכשראה את עיניו הרבות והרחמניות שפך לפניו את כל לבו וספר לו על צרתו הגדולה.

האזין הרבי לספורו ולאחר מכן פקש את תכניות הגשר ועין בקן ממשכות, למרבה פליאתו והשתוממותו של ר' מנחם דוד. לאחר זמן מה, נטל הרבי עט בידו, מתח פמה קוים בתכנית הפרושה לפניו ואחר אמר לר' מנחם דוד: "עכשו התכנית משלמת ומעלה, אין בה שום תקלה ובצורת ה' תוכל להקים את הגשר פראוי ולמצא חן בעיני הצאר". ר' מנחם דוד עמד מפה תדהמה, ומהר אל הצאר כדי להראות לו את התכנית המתקנת ולבקש אשור להמשיך העבודה שנגערה בינתים. עין הצאר בתכנית ואמר בפליאה: "פלאי פלאים! תכנית זו תקנה ביד מהנדס גאוני וחפץ אני להפגש עמו". כששמע הצאר כי המהנדס אינו אלא הצדיק המפרסם מסטולין, חזר שוב על בקשתו להפגש ולשוחח עמו פנים אל פנים.

בטוח היה ר' מנחם דוד כי הרבי ישמח לנחל כבוד מלכים בארמון הצאר, אולם למרבה הפלא סרב הרבי להפגש עם הצאר הרשע שהרבה להצר לישראל והוא לא אבה לפגם את עיניו בהביטו על רשע כמותו. אולם, כדי שלא להעלות את חמתו של הצאר ולא לפל ברשתו, יצא הרבי מביתו והסתתר במקום רחוק ומבודד, שם המתין עד יעבר זעם. רק לאחר תקופה ארוכה, בה הספיק הצאר לשכח את המאדע פלו, שב הרבי אל מעונו והמשיך להנהיג את עדתו ברמה, לאחר שסרב לראות את פני הרשע, עליו אמרו צדיקים שהוא גבוהת קלפת עמלק, בן יאבדו כל אויביו ה'.

משפחה

מטעם

למען תספר באזני בנה ובן בנה (כ.ו.)
 כתב דרמב"ם, שיש לעשות שנויים בליל הסדר כדי שיראו הבנים וישאלו, והוא מונה שלשה דברים: לחלק להם קליות ואגוזים, לעקר השלקון קדם שיאכלו ולחטף מצות זה מזה. ודברים אלו רמזים בטעמי המקרא שבפסוק זה: פור - לפור קליות ואגוזים, תלישא - לחטף ולתלש המצה, קדמא ואזלא - להקדים ולעקר השלקון לפני הפעולה, כדי שתספר באזני בנה ובן בנה. (בבתי צדק)

בנערינו ובבנותינו... בבנינו ובבנותנו (ט.ו.)
 בבנינו ובבנותנו בטעמי קדמא ואזלא, הקדמנו בני ישראל וצאו לפני זמנם ממצרים, מפני שרובי הבנים השלים את השעבוד... (אהבת ישראל)

בעצם היום הזה יצאו (כ.ב.מ.)
 תבת יצאו בטעם תביר שתרוממו שבור, כדי לרמוז למדת הענייה שבזכותה יצאו בני ישראל ממצרים כמוצא במדרש. (המאיר לאר"י)

והגדת לבנה ביום ההוא לאמר (ה.ג.א.)
 חז"ל דרשו פסוק זה על חנן הרביעי שבהגדה, שאינו יודע לשאל. ולכן תבות והגדת לבנה מטעמות בטעמי מנה זקף טמן, כדי לרמוז על פן זה שהוא בגחית נופל ועל האב ללמדו ולקפו, בבחינת את פתח לו. (ברכת אברהם)

מדגש

פעם אחת, הגיע תלמיד חכם עני אל ה"אור החיים" הקדוש ובקש נדבה. החכים הרב אה התנה עמו שיפרט בפניו מלים בתנ"ך בהן מופיעות אותיות זהות בזו אחר זו. החל החכם למנות את כל התבות לפי סדר א"ב (עשר מהן בפרשתנו), אך אמר שהאות ע' לא נמצאת בפסוקה. ואילו הן התבות: ומקלףך אור, בבנינו ובבנותנו, משקה לנגה, אירדו, היום החוא, והשתחווילי, מזוות ביתך, חז ונזם, והיו לטפת, ובהרת בחיים, וקכה תאכלו, אשר התעללתי, וישאלו ממצרים, הנני מביא, מדעמסס, חפץ עליו, בהצצרות, חלקת מחקק, על מצרים, כששימאות. לפני האות ת' בקש את נדבת הרב ואמר שקבל אמר "נתון נתון לו" הרי כאן שתי נתינות... והרב הכפיל את נדבתו. אפשר להוסיף גם את האות ע' הכפילה בתנ"ך בתבות יערה, התרעה, מדעע ועוד, אך החכם לא הזכירם, כי אינן בתורה רק בני"ד.

ממלכה

שופט אחד היה מפרסם פנוטל שחד. באו אליו פעם יהודי וגוי למשפט, ושניהם שחזוהו בסתר טרם התייצבו לדיון. כשעמדו השנים לפניו, לא ידע השופט לטובת מי להטות את הדיו ולכן דחה את מועד פסק הדיון. כשיצא מבית המשפט אמר היהודי: "עקשו הבנתי מדוע שתקו הכלבים במצרים. שהרי אמרו חז"ל 'כלבים בוכים מלאך המות בא לעיר, כלבים משחקים אליהו בא לעיר'. והרי ביציאת מצרים בא גם מלאך המות להכות את הכוכבים וגם אליהו לנאל את ישראל. ולכן התכלכלו הכלבים ושתקו, כי לא ידעו לשחק או לבכות..."

באחד ממסעיו של רבי צבי הירש מזידיטשוב אל רבו, רבי משה ליב מססוב, החליט לעקוב אחריו ולראות מקרוב כיצד עורך הוא את תקון חצות שלו. בבחינת תורה היא וללמד אני צריך. החביא רבי צבי הירש את עצמו בתדר רבו ולפליאתו ראה, כיצד לובש רבו בשעת לילה מאחרת נגדים גסים של אכר פשוט, מעמית על גבו גרזן חד ויוצא אל היער העבות שמחוץ לעיירה. התמלא רבי צבי הירש פליאה ובצעדים חרישיים עקב אחר רבו. והנה רואה הוא את רבי משה ליב פוסע אל עמקי היער, מניף את הגרזן שעמו וכורת ענפים בזה אחר זה ביד אמונה. לאחר שהצטברה ערמה נפרת של ענפים, קשרם הרבי בחבל שהיה ברוך על מנתיו והעמית את החבילה בלה על כתפו. חזר על עקבותיו, פסע בין שבילי העיירה עד שהגיע אל בית קטן ומט לפל שעמד בפאתי העיירה. הקיש רבי משה ליב בדת וקול של אשה חלושה וחולנית נשמע. הרבי שנה את קולו ובלשון אכרים שאלה אם היא מענינת לרפוש את חבילת העצים להסקת הבית, אלא שהחולה נאנחה ואמרה: "הלואי והיתה לי היכלת לרפוש את העצים ולחמם במקצת את הבית הקר, אולם אין בידי אף פרוטה". נחמה ה'אכר' ואמר: "אין דבר, קחי את העצים כי אין לי צורך בהם עתה". שמחה האשה, אך מהרה לשאל: "וכיצד אקצץ את העצים לשכבים? והרי אין כחי במתני לעשות זאת". מהר ה'אכר' שוב להרעועה, חתך בגרזנו את העצים מחוץ לבית, ובעודו ממלמל את מלות התקווה: "התנערי מעפר קומי"... סיים את מלאכתו. הסיק את התנור והמתין עד שחם נעים התפשט בבית, ואל אזניו הכרויות של התלמיד שעומד בחוץ הגיע המשך קריאת התקווה: "תקום תרחם ציון ותבנה חומות ירושלים"... לאחר זמן מה, כשהבית הסך פראוי, הוציא הרבי מתמילו מאכלים ערבים ומזינים, הניחם על השלקון וחזר בתשאי אל ביתו שם החליף את מלבושיו באין רואים, התישב ארצה והמשיך לקונן על הגלות ופנה אל המשך יומו העמוס בעבודת ה' ובעשיית חסד. עולם - חסד יבנה.

ישב פעם רבי משה ליב מססוב והפליג על מדת אהבת ישראל וספר: פעם אחת ראיתי שני אכרים יושבים ומיטיבים את לבם ביני-בין, עד שהתבשמו פראוי. פנה אחד האכרים אל רעהו וישאלו: "האם אתה אוהב אותי?" השיב השני: "בזאת! הרי אתה חברי הטוב". חזר הראשון וישאל: "האם יודע אתה מה חסר לי בחיי?" תמה השני וישאל: "איך אוכל לדעת מה חסר לך, אם אינך מספר לי?" בטל הראשון את דבריו ואמר: "אם אינך יודע מה חסר לי, איך תוכל לומר שאהב אותי?" באותה שעה, סיים רבי משה ליב, למדתי מהי אהבת ישראל אמיתית, לדעת מה חסר לפני עוד בטרם יבקש ממך ויספר לך את צרתו, בבחינת "אשרי משפיל אל דל".

פעמים רבות היה רבי משה ליב מססוב נודד בדרכים לפדיון שבויים ולמען נדבקים ושבויי לב. פעם נעדר מביתו זמן רב, וכשחזר שמחו ילדיו וקבלוהו באהבה ובגעגועים. לאחר שנה מעט, פנו הילדים וישאלו את אביהם: "אבא, מה הבאת עמך ממסעך?" לשמע שאלתם של הילדים הרבים, חזרו פניו של הצדיק וחלש לבו. נהלו בני המשפחה ומקרו להשיב את נפשו, וכאשר שבה רוחו ושאלוהו לפשר בהלתו. השיב רבי משה ליב: "כששמעתי את השאלה מה הבאתי עמי, חשבתי לעצמי, הרי נעדרתי מביתי רק שבועות מספר וכבר שואלים אותי מה עשיתי ומה הבאתי. שוו בנפשכם מה יאירע עמדי פאשר אעמד בפני בית דין של מעלה לאחר מלאות ימי וישאלוני מה הבאתי עמי בחיי, מה אמר ומה אדבר? הרי אין אדם נוטל עמו כסף וזהב, לא נכסים ולא עשר, אלא מצות ומעשים טובים. התחלתי לערוך את חשבוני וכמעט שנשמתי פרוחה מקרבי מרב רעה".

שגור היה בפי רבי ברוך בר ליבוויץ מקמניץ לומר: "פאשר יגיע יומי להתיצב בפני בית דין של מעלה וישאלוני עם מה באתי, לא אמר שבאתי עם תורה, כי האם לואת תקרא תורה? ולא עם יראת שמים, האם לואת תקרא יראת שמים? במה אוכל ללמד זכות על עצמי? בקד שאהבתי את בני אברהם ויצחק ויעקב! בכל פעם שרואה אני יהודי הולך לקראתי, מברך אני אותו בלבי ומאחל לו אך טוב".

בנו של רבי ישעיה מקרסטיר נפל למשכב וסבל ממחלה קשה. נכנס אחד החסידים אל רבי ישעיה וראוהו יושב ובוכה בדמעות שליש. נהל האיש והחל לנחם את הרבי, לדבר על לבו ולעודד את רוחו. נענה הרבי ואמר: "איני בוכה בגלל בני, אלא בוכה אני על עצמי. עד עתה הייתי סבור, שהשגתי את מדת אהבת ישראל וכאשר באים אלי יהודים ומספרים לי את צרותיהם ויגונם, בוכה ומצטער אף אני עמם. אולם עתה, פאשר הבן חלה ונפל למשכב, רואה אני שצער ומאובו נוגעים ללבי יותר מצרותיהם של הנפאים לביתי. ועל דבר זה בוכה אני ומצטער, שלא הגעתי למדה הנכונה של אהבת ישראל, להרגיש את פאבו של האלח פאלו זה פאב וצער שלי".

"משארתם צרת בשמלתם על-שכמם" - משארתם הוא היצר הרע, שהוא השאור בעסה שמעכב. והוא עדין צורו בשמלותם של ההולכים אחר אפנת הנכריים ולובשים כבגדיהם וכמנהגיהם (רבי מרדכי מנאבורנא)